

*Санніков Дмитро Валерійович,
доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук*

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ОСОБЛИВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

Відповідно до ст. 14 Конституції України земля визнається основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Виникає питання, що саме слід вважати особливою охороною.

Використовуючи формально-юридичний підхід до розуміння поняття «охорона земель», слід звернутися до спеціального законодавства, серед якого провідне місце належить Закону України «Про охорону земель». Відповідно до положень зазначеного нормативно-правового акта охороною земель слід вважати систему правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення. Таким чином, уявляється можливим зробити певні висновки, стосовно структури та сутності напрямків, за якими відбувається діяльність держави, спрямована на правове забезпечення охорони земель.

Тож, першим напрямком здійснення охорони земель виступають правові, економічні, технологічні та інші заходи, покликані забезпечити раціональне використання земель. Виникає питання стосовно наявності саме особливої охорони. Не викликає жодних сумнівів твердження стосовно розуміння землі одночасно як природного ресурсу, територіального базису та основного засобу виробництва у сільському та лісовому господарстві. На цьому будуватися доктрина земельного права, це закріплено у земельному законодавстві, саме такий підхід має статус принципу земельного законодавства.

Таким чином, говорячи про забезпечення раціонального використання земель як про напрям їх правової охорони, земля розглядатиметься як природний ресурс. Доказом цього може бути аналіз принципів охорони навколишнього природного середовища, що містяться у ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Отже, цілком можливо вважати, що у випадках, коли йдеться про забезпечення раціонального використання земель, маються на увазі заходи, спрямовані на охорону земель як природного ресурсу.

Другим напрямком здійснення охорони, відповідно до законодавства, виступатимуть заходи, спрямовані на запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб. В даному випадку вже просліджується певне поєднання підходів у розумінні земель. Так, землі при цьому виступатимуть, перш за все, основним засобом виробництва у сільському господарстві. Відповідно, й заходи їх охорони будуть мати переважно цивільно-правову і господарсько-правову природу. Це обумовлено тим, що розгляд категорії «основний засіб виробництва» спрямовує саме до господарсько-правового та цивільно-правового розуміння земель, тобто як майна. Звісно ж, і заходи охорони будуть мати відповідний характер. Але не зважаючи на це, пріоритет, все ж таки, належить спеціальним, земельно-правовим заходам охорони. Причиною тому буде спеціальний статус земель сільськогосподарського призначення, їх важливість, значення, специфічна правова урегульованість їх використання. Саме тому, не зважаючи на формальну можливість вважати землі майном, першочерговим й головним виявляється їх сприйняття як особливого, специфічного та унікального об'єкту. На підставі цього не тільки

можливим, а й необхідним уявляється висновок щодо такої особливості охорони земель, як поєднання заходів цивільно-правової та земельно-правової охорони земель із превалюванням земельно-правової спрямованості у випадках, коли йдеться про землі сільськогосподарського призначення.

Наступним напрямком здійснення охорони земель виступає захист від шкідливого антропогенного впливу. В даному випадку, знову ж таки землі, в першу чергу, розглядаються як природний ресурс, який потребує охорони від негативного та надмірного впливу з боку людини та її діяльності. Природоресурсний аспект розуміння земель в даному випадку також продиктований аналізом положень спеціального Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Саме там охороні природних ресурсів, в тому числі й земель, від антроповантаження приділяється особлива увага, яка полягає як у закріпленні принципів охорони довкілля, так і в закріпленні засобів такого захисту. Таким чином, не зважаючи на категоріальну приналежність земель, режим їх власності, інші фактори, такий аспект охорони земель, як їх захист від шкідливого антропогенного впливу, займає провідне місце серед заходів охорони.

Закон України «Про охорону земель» у якості наступного напрямку здійснення охорони земель, визнає відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду. В даному випадку, знову ж таки, для з'ясування сутності зазначених заходів, слід говорити про поєднання розуміння землі як природного ресурсу та основного засобу виробництва у сільському та лісовому господарстві. На перший план у таких заходах виступає необхідність збереження, відтворення і покращення ґрунтового шару, який, в свою чергу, вважається як передумовою виробництва сільськогосподарської та лісгосподарської продукції, так і, певною мірою, екосистемою. Отже, згадані заходи охорони матимуть як земельно-правову, так і цивільну, і, крім того, природоресурсну спрямованість. Одночасно охоронюються землі і як майно, і як природний об'єкт, і як основна частина біологічного різноманіття ґрунтової екосистеми.

Останнім доказом різноаспектності правових заходів охорони земель можна вважати такий напрямок здійснення такої охорони, який полягає у забезпеченні особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення. Знову ж таки, беручи до уваги цільове призначення зазначених земель, висновок стосовно дуалістичного характеру заходів охорони вважається очевидним. Охороні підлягають не тільки самі землі, а й природні об'єкти, що на них розташовані.

Таким чином, однією з особливостей охорони земель, що передбачена Конституцією України, цілком можливо вважати поєднання заходів такої охорони, які одночасно мають земельно-правовий, еколого-правовий, природоресурсний та, в деяких випадках, цивільно-правовий характер. Саме єдність у застосуванні цих заходів при здійсненні охорони земель в Україні й надає їй статус особливої.

*Статівка Анатолій Миколайович,
доктор юридичних наук, професор.*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ ЯК ФАКТОР ОПТИМІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Аналіз політичних процесів, які відбуваються на сьогодні в нашій державі щодо децентралізації влади, потребує осмислення останньої як невід'ємної складової перетворень як в економіці взагалі, так і, зокрема, в аграрному секторі економіки, де центральною ланкою